

Tre diskussionsartiklar om tre monografier

Jarmo Lainio & Eva Sundgren (red.)

MÄLARDALENS HÖGSKOLA

**Akademien för Utbildning, kultur och kommunikation
Avdelningen för finska och svenska**

Mälardalens högskola

2008

**Avdelningen för finska och svenska
Akademin för Utbildning, kultur och kommunikation
Mälardalens högskola
Box 325
631 05 Eskilstuna
Epost: använd *Förnamn.Efternamn@mdh.se***

Tre diskussionsartiklar om tre monografier

Jarmo Lainio & Eva Sundgren (red.)

MÄLARDALENS HÖGSKOLA

**Akademien för Utbildning, kultur och kommunikation
Avdelningen för finska och svenska**

Mälardalens högskola

2008

**Forskarutbildningskursen Andraspråks- och klassrumsforskning,
7,5 högskolepoäng (hp)
Forskarutbildningsnivå/avancerad nivå
VT 08**

**Akademien för Utbildning, kultur och kommunikation
Avdelningen för finska och svenska
Mälardalens högskola**

Lärare/kursledare:

Prof. Jarmo Lainio

FD Eva Sundgren

Tre diskussionsartiklar om tre monografier

Jarmo Lainio & Eva Sundgren (red.)

	Sid.
Förord	
Jarmo Lainio & Eva Sundgren	6
Annaliina Gynne	7
<i>Tore Otterup: "Jag känner mig begåvad bara" – Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde.</i>	
Samira Hennius	19
<i>Ann Runfors: Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie om hur invandrarskap formas i skolan.</i>	
Karin Sheikhi	27
<i>Courtney B. Cazden: Classroom discourse. The language of teaching and learning. Andra upplagan.</i>	

Förord

I denna volym presenterar tre doktorander/forskarstuderande på avancerad nivå ett delresultat av en kurs som gavs vid Mälardalens högskola vårterminen 2008. Kursens innehåll kan ses både som en profilering vid Avdelningen för finska och svenska vid UKK, Akademin för Utbildning, kultur och kommunikation vid Mälardalens högskola, och som ett försök att skapa ytterligare kopplingar mellan mer lingvistiskt betonad forskning om språk och skola samt språkdidaktik.

Under kursen presenterade en handfull doktorander både monografier och valda artiklar inom forskningsfälten Andraklassforskning och klassrumsforskning – relativt öppet tolkade – som sedan diskuterades i seminarieform. Förutom dessa doktorander deltog en handfull seniora forskare (Raija Kangassalo, Birgitta Norberg Brorsson, Håkan Landqvist, Marja-Terttu Tryggvason, Renate Walder och Ingrid Wiklund), som vi härmed också vill tacka för deras bidrag. De försökte skapa utrymme att använda en del av sin komprimerade vakna tid för kursen som inföll under en relativt arbetsintensiv period.

Syftet med kursen var å ena sidan att träna doktoranderna i kritisk läsning och muntlig samt skriftlig framställning av det lästa, och å andra sidan att bekanta doktoranderna med nyare och centrala artiklar och böcker, som kan bli av väsentlig nytta för deras avhandlingsarbete. Även seminarieformen som sådan hade ett inskolande syfte. Med det omfång och den ambitionsnivå som kursen hade, tror vi att deltagarna samtidigt tvingades både läsa mycket och under viss tidspress, en kombination som utan vidare kan sägas vara ett karaktäristiskt drag för vår profession och därmed yrkesförberedande för den.

Vi som hade nöjet att leda kursen och lyssna till de presentationer som gavs, som alla höll en i vårt tycke hög nivå, vill härmed tacka de fem huvudaktörerna under kursen: Gerrit Berends, Annaliina Gynne, Samira Hennius, Karin Sheikhi och Katrin Wennerström. Trots att de kommit olika långt både i arbetet som akademiska lärare och som forskare, vill vi påstå att kursen på båda dessa plan var mycket berikande även för alla mer seniora forskare, som hade tillfälle att medverka under de relativt långa och intensiva mötespassen. Vi vill också tacka för den goda stämning som rådde under kursens möten.

Vi som ledde kursen vill härmed också ge andra intresserade en möjlighet att bekanta sig med ett litet urval av de verk som diskuterades under kursen. I denna volym publicerar vi tre längre granskande och kritiska artiklar om tre monografier. Även om man kan se artiklarna som ett led i träningen i akademiskt skrivande och i en akademisk genre av detta, tror vi att presentationerna och författarnas egna åsikter om böckerna är till nytta och nöje även för andra.

Eskilstuna, 2008-09-01

Jarmo Lainio

Eva Sundgren

Annaliina Gynne

Tore Otterup:

*”Jag känner mig begåvad bara”
– Om flerspråkighet och
identitetskonstruktion bland
ungdomar i ett multietniskt
förortsområde.*

Göteborgsstudier i nordisk
språkvetenskap 2. Institutionen
för svenska. Göteborgs
universitet.

Inledning

I denna review article presenteras Tore Otterups avhandling *”Jag känner mig begåvad bara” – om identitetskonstruktion och flerspråkighet bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde*. Avhandlingen publicerades 2005 och är den första av sitt slag som publicerats i ämnet svenska som andraspråk. I avhandlingen visar Otterup vilka olika förutsättningar ungdomars flerspråkighet i ett multietniskt Sverige kan ha. Andra faktorer som är i fokus är vilken betydelse olika aspekter av flerspråkighet kan ha för ungdomar och hur dessa manifesterar sig i några flerspråkiga ungdomars identitetskonstruktioner.

Om författaren

Tore Otterup är universitetslektor vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet och har undervisat på olika kurser i grundutbildningen i svenska som andraspråk sedan 1992. Mellan 1996 och 2002 arbetade han som studierektor för svenska som andraspråk vid institutionen. Under 2000-talet har Otterup varit doktorand i forskningsprojektet *Språk och språkanvändning bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer* där även avhandlingsarbetet ingår samt deltagare i ERASMUS CDA-projektet Cultural AwareNess in Europe. Till Otterups forskningsintressen hör flerspråkighet, flerspråkighetens betydelse för identitetskonstruktion och skolframgång samt andraspråksutveckling. Otterup kan sägas ha en bred kunskapsbas inom området svenska som andraspråk då han före sin karriär som universitetslärare och forskare undervisade svenska som andraspråk i grundskolan och arbetade som invandrarkonsulent vid Göteborgs skolförvaltning.

Avhandlingen

Avhandlingen består av fyra delar som innehåller sammanlagt åtta kapitel. Som brukligt är, inleds boken med ett förord och de åtta textkapitlen följs av ett engelskspråkigt abstract på åtta sidor samt en utförlig litteraturförteckning. Bilagorna består av ett enkätformulär och en frågeguide för djupintervjuer och appendixet innehåller informanternas livsberättelser. Nedan presenteras avhandlingens fyra delar samt en kritisk diskussion om avhandlingen.

Del 1, Inledning

I det inledande kapitlet beskriver Otterup sina forskningsintressen. En grundläggande fråga för honom är om strävan efter ett mångkulturellt samhälle i Sverige har kommit att ha någon betydelse för ungdomar. Avhandlingsarbetets övergripande syfte är således att belysa

flerspråkighetens betydelse för barn och ungdomar i ett multietniskt förortsområde i Sverige.

De i avhandlingen presenterade forskningsresultaten består av analyser av två olika slags material, kvantitativt och kvalitativt. Under våren 1998 genomförde Otterup en enkätundersökning i en invandrartät mellanstadieskola i Göteborg. Data från enkätstudien analyserades statistiskt. Hösten 2003 genomfördes en kvalitativ intervjuundersökning med informanter som i sin tur deltagit i den ovannämnda enkätundersökningen fem år tidigare och som vid intervjutillfället gick i gymnasiets sista årskurs. Materialet från de kvalitativa intervjuerna analyserades med hjälp av grundad teori.

Som bakgrundsinformation för läsaren presenteras undersökningskontexteten kort i inledningen. Den göteborgska stadsdelen där båda undersökningarna genomfördes kallas i boken för "Norrby". Norrby har sedan 1980-1990-talen präglats starkt av multietnicitet och vid undersökningstillfället bodde ca 26 000 invånare där varav ca 70 % hade någon utländsk anknytning. De största grupperna som bosatt sig i Norrby kommer från f.d. Jugoslavien, Turkiet, Iran, Finland, Irak och Somalia. Likaså har skolan där undersökningen genomfördes fått ett täcknamn, "Centrumskolan". Även Centrumskolan präglas av mångkulturalitet, år 1998 hade ca 90 % av skolans 370 elever invandrarbakgrund.

Kapitel 2 innehåller en kompakt men gedigen översikt över tidigare forskning som har relevans för studierna i Otterups avhandling. Även de för studierna relevanta teoretiska utgångspunkterna redogörs för här. Centrala begrepp för hela studien och boken på både samhällelig och individuell nivå är tvåspråkighet och flerspråkighet. Ett annat viktigt tema inom tidigare forskning är flerspråkighetens kopplingar till kognitiv utveckling. Genom exempel från flera klassiska studier, bl.a. Peal och Lambert (1962), Cummins (1976, 1978) och Hoffman (1991) redogör Otterup för de positiva samband som funnits mellan flerspråkighet och kognitiv utveckling. I samma avsnitt diskuteras även flera kända begrepp inom flerspråkighetsforskningen, såsom balanserad tvåspråkighet, additiv och subtraktiv tvåspråkighet, tröskelhypotes, språklig socialisation, språkbyte och språkbevarande.

Från flerspråkighet går Otterup över till att redogöra för tidigare teorier och forskning om andraspråksinlärning. Han konstaterar att genom olika poststrukturalistiska ansatser har det sociokulturella perspektivet på språkinlärning på senare tid fått ett allt större utrymme inom forskningsfältet. Flera framstående forskares arbete presenteras, bl.a. Bourdieus(1991), Norton Pierces (1995) och Pavlenkos (2002). Ett annat viktigt begrepp för Otterups avhandling är identitetsbegreppet. Otterup väljer att betrakta mänsklig identitet ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv: identiteten är något som individen med språkets hjälp konstruerar tillsammans med samtalspartner i olika situationer, en kontinuerlig och ständigt pågående process.

Ett sista stort tema i genomgången av teoretiska utgångspunkter är tidigare forskning om barn och ungdomar i flerspråkiga eller multietniska förorter, och särskilt skolan och undervisningen i sådana områden samt språkliga varieteter som uppstår i sådana områden. Bland andra nämns Ålunds (1997), Bunars (2001) och Sernhedes (1996, 2002) undersökningar. I avsnittet om tidigare forskning om skola och undervisning presenteras bl.a. Runfors (2004), Lahdenperäs (1997), Cummins (1996, 2001), och Thomas & Colliers (1997, 2002) arbeten.

Del 2, Enkätundersökningen

Del 2 presenterar enkätundersökningens bakgrund och syften, val av metod och genomförande samt enkätundersökningens resultat. Det övergripande syftet med enkätundersökningen har varit att ge en bred bild av flerspråkigheten hos barn och ungdomar i ett multietniskt förortsområde. Intervjuenkäten genomfördes med på 179 elever mellanstadiet.

I det fjärde kapitlet presenteras de resultat enkätundersökningen givit beträffande informanterna och deras språkliga bakgrund, deras språkanvändning, attityder till språk, skolans bidrag till att göra dem till flerspråkiga individer samt i vilken utsträckning de kommer i kontakt med sina språk genom skönlitteratur, tidningar och media.

Då 94 % av eleverna antingen själva var utlandsfödda eller hade föräldrar som var det och då antalet ursprungsländer var 30 och antalet hemspråk 29, kan Otterup med fördel konstatera att Centrumskolan uppvisar en komplex språklig situation där flerspråkighet utgör normen. Vad gäller språkanvändning framgår det att inom hemdomänen använder ungdomarna mestadels sitt modersmål. Inom domäner utanför hemmet verkar däremot användningen av svenska öka allt mer.

I enkätundersökningen låg skola och undervisning i särskilt fokus. Här framgår att ca 60 % av informanterna deltog i modersmålsundervisning på mellanstadiet och 48 % av informanterna fick studiehandledning på sitt modersmål. Enligt Otterups mening har Centrumskolan tagit sitt uppdrag på allvar när det gäller att främja elevernas utveckling till flerspråkiga individer genom att erbjuda modersmålsundervisning. Vad gäller svenska som andraspråk har undervisningen i Centrumskolan organiserats genom ett parallelllärsystem i varje klass. Systemet kan verka smidigt, men ger också upphov till kritik eftersom det strider emot grundskoleförordningens föreskrifter. Otterup diskuterar den exkluderande effekten som SV2 verkar ha och om skolans exkludering av minoritetselever överhuvudtaget genom kategorisering och definiering av invandrarelever. Vidare tar han upp den kritik som riktats mot att behandla elever lika oavsett behov, eftersom enspråkigheten ofta då blir den huvudsakliga normen och olikheterna tenderar att osynliggöras och neutraliseras.

Enkätundersökningens data kompletterades i efterhand med slutbetyg från åk 9 för de elever som betygen var möjliga att få tag på. Detta gjordes för att hitta eventuella samband mellan elevernas skolframgång och de olika variabler som söktes i enkätundersökningen. Kontentan är att informanterna inte lyckats särskilt bra i skolan då resultaten visar att 46 % av dem gick ut skolan med ofullständiga betyg. Resultaten stämmer i stor utsträckning överens med Skolverkets beskrivningar av hur elever med utländsk bakgrund når upp till skolans kunskapsmål, både vad gäller skillnader mellan kön och ursprungsgrupp, noterar Otterup.

Del 3, Intervjuundersökningen

Den tredje delen fokuserar på intervjuundersökningen och analysen enligt *grundad teori* (Glaser & Strauss, 1967). Intervjuundersökningens ursprungliga syfte var *att söka de faktorer som var av betydelse för informanternas flerspråkighet och deras syn på den*. Genom upptäckten av Grundad teori (utvecklat av Glaser & Strauss) som analysmetod kom syftet att omformuleras till *Vilken betydelse har flerspråkigheten för informanterna i deras liv?*

Till sin grund är Grundad teori en analysmetod som utgår ifrån det empiriska materialet och syftar till att generera teori. I detta kapitel redogör Otterup för forskningsprocessen samt för sin egen tillämpning av metoden. I avhandlingsarbetet har Grundad teori använts framför allt som en analysmetod för intervjuundersökningen, och i övrigt har Otterup "försökt att följa andan i grundad teori, som är 'adopt and adapt'.

Otterup intervjuade åtta ungdomar, 17-18 år gamla, som fem år tidigare deltog i enkätundersökningen i Centrumskolans. Ungdomarna har bosniskt, chilenskt, irakiskt, iranskt, kapverdianskt och turkiskt ursprung. Ur intervjumaterialet kunde Otterup genom sitt analysarbete urskilja fem kategorier, som är *familj, plats, skola, språk och mål*. Den kategori som framstår som överordnad kärnkategori och som alla andra kategorier relaterar till är *identitet*.

Utöver identitet presenterar Otterup även språket och flerspråkigheten som ett slags röd tråd genom alla kategorier och relationer mellan dessa. Som exempel skriver han bl.a. att familjen är viktig för val av språk och språkanvändningen, platsen för attityderna till flerspråkigheten, skolan för ungdomarnas syn på flerspråkigheten samt för deras flerspråkiga utveckling. De mål ungdomarna sätter i livet är tydligt relaterade till deras språkkunskaper. Enligt analysen är flerspråkigheten genom de ökade valmöjligheter som den ger en betydelsefull komponent i ungdomarnas identitetskonstruktioner. Slutligen i detta kapitel kommer man fram till begreppet *synkretiska identiteter*, som beskrivs som sammansatta och gränsöverskridande identiteter.

Utifrån de fem kategorier samt kärnkategorin identitet som beskrivits ovan har Otterup genom teoretisk kodning kommit fram till följande tre begrepp: ambivalens, investering och empowerment. Enligt honom utgör dessa tillsammans förutsättningarna för och förklarar informanternas synkretiska identiteter.

Enligt Otterup ter sig tillvaron ambiguös för de informanter som deltog i intervjustudien. Denna ambiguitet förstärks av att de befinner sig i skärningspunkten mellan flera språk, mellan föräldrarnas och det nya hemlandets kultur, mellan ungdomlig förortskultur och svensk vuxenkultur liksom mellan globala och lokala kulturer samt de befinner sig på tröskeln mellan barndom och vuxenliv.

Investering diskuteras som ett begrepp som har relevans för beskrivning av flerspråkiga ungdomars identitetskonstruktion. Ur intervjuerna framgår, menar Otterup, att ungdomarna i hög grad varit beredda på att investera i andraspråket svenska för att kunna leva ett bra liv med bl.a. utbildning. Därutöver problematiseras även i vilken utsträckning investeringen i modersmålen har gett ungdomarna utdelning.

Otterup tar upp begreppet empowerment, och konstaterar att inom hans teoriramar kan begreppet definieras som ett kollaborativt skapande av makt. När Cummins kända tolkning av empowerment kopplas till informanter i studien, kommer Otterup bland annat fram till att den styrka, optimism och framtidstro de ger uttryck för i viss mån talar om hur skolan lyckats bidra till ungdomarnas empowerment. Detta, men även bristen på skolans stöd belyser han genom några exempel ur sina informanters liv.

Del 4, *Sammanfattning och slutdiskussion*

I bokens sista kapitel presenteras en syntes av avhandlingens kvantitativa och kvalitativa delar, de huvudsakliga resultaten diskuteras och avhandlingen som helhet kommenteras.

I kapitlet knyts de huvudsakliga resultaten samman från de två undersökningar som ingår i avhandlingen. Sist diskuteras skolans roll för de flerspråkiga eleverna samt vad ungdomarnas flerspråkighet och sammansatta identiteter kan betyda för deras möjligheter i framtiden. Nedan ligger fokus på avhandlingens diskussion om skolans roll för de flerspråkiga eleverna och på identitets- flerspråkighetsdiskussionen.

I analysen konstateras att skolan inte är avskild från samhället i övrigt, utan att den avspeglar samhällets synsätt och värderingar, samt att på officiell nivå signalerar både samhället och skolan en positiv inställning till både flerspråkighet och mångkulturalitet, men att i praktiken ser det ofta annorlunda ut. Vad gäller ungdomarna i enkätundersökningen, menar Otterup att skolan inte har tagit sitt utbildningsmässiga ansvar, vilket bl.a. kan ses i deras dåliga slutbetyg på grundskolan. Vidare diskuteras samhällets påverkan på minoritets- och andraspråkstalarnas handlingsutrymme och vilka investeringar en inlärare kan eller

måste göra i sin språkinläring. Begreppet empowerment framhålls återigen, genom betoning av lärarnas uppgift att skapa sådana relationer till elever att deras identiteter bekräftas och att de samtidigt blir medvetna om möjligheterna att styra och förändra sina liv.

Informanternas identiteter beskrivs i analysen som synkretiska. Med detta menas att de är mångfasetterade, gränsöverskridande, sammansatta och ständigt föränderliga. De är inte "antingen-eller" utan snarare "både-och". Vidare omförhandlas dessa identiteter av ungdomarna ständigt i interaktion med varandra och andra. Synkretiska identiteter ses i Otterups ögon sammankopplade till den allt mer komplexa verklighet som ungdomarna lever i det postmoderna samhället som utmärks av globalisering, snabba förändringsprocesser, fragmentarisering, ambivalens och tvetydighet.

Begreppet empowerment kommer upp till ytan igen, och Otterup argumenterar för att en ungdom måste vara "empowered" för att kunna ta del av samhället. De ungdomar som har drabbats av negativa maktförhållanden riskerar att konstruera mer marginaliserade identiteter som "invandrare". Till sist konstaterar Otterup att det är viktigt för multikulturella ungdomars framtid att vi har ett samhälle där kulturell och språklig mångfald uppskattas och ses som värdefulla resurser, och att detta kan bidra till hela samhällets fredliga, demografiska och hållbara utveckling.

Kritik

'Jag känner mig begåvad bara' – Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde ger läsaren intressanta och lärorika läsoplevelser. För det första framträder en bild av ett avhandlingsarbete som är mycket mångfacetterat och till stora delar genomfört med stor omsorg. Bredden i materialinsamlingen, en enkätundersökning med hela 179 informanter (som dessutom till sin karaktär liknade en intervjuundersökning då Otterup personligen intervjuade varje elev med hjälp av sin enkät), kompletterad med slutbetyg ur grundskolan, och därefter med en intervjuundersökning, är imponerande i sig. För det andra gör det tidsmässiga perspektivet, möjligheten att följa några av ungdomarna under en längre tid genom två olika typer av studier, läsningen intressant. Bland avhandlingens andra styrkor är dess läsbarhet. Otterup skriver på ett språk som är tydligt och begripligt. Vidare stödjer även avhandlingens disposition i stort och textens uppbyggnad inom kapitlen överskådligheten.

Avhandlingen i sig anser jag väl representera bredden inom ämnesområdet svenska som andraspråk. Typiskt skulle man kanske ha förväntat sig en annorlunda första avhandling inom området, då *'Jag känner mig begåvad bara'*... i sin karaktär är mer sociolingvistisk än renodlat språkvetenskaplig. Dess främsta syfte är inte heller att granska informanternas språkkunskaper, språkbruk eller språkutveckling utan att belysa flerspråkighet och

andraspråksanvändning i en kontext som blivit allt vanligare i Sverige, i ett multietniskt förortsområde. En viss tonvikt i arbetet ligger på skola och undervisning, varvid även kritiska aspekter på flerspråkig och mångkulturell utbildning (eller bristen på denna) diskuteras. Vad som gör detta avhandlingsarbete särskilt intressant är fokuseringen på identitetsfrågor, som kan tänkas beröra vilken läsare som helst. Både individuella och samhälleliga aspekter på flerspråkighet och identitetskonstruktion diskuteras och belyses i boken.

Grundfrågan för studien har varit om strävan efter ett mångkulturellt samhälle i Sverige har någon betydelse för ungdomar. Det är även i svaren på denna fråga som jag finner det mest intressanta i Otterups resonemang. I sin slutdiskussion tar Otterup upp diskrepansen mellan samhällets och skolans offentligt uttryckta värdegrunder och ambitioner och de faktiska åtgärder och förhållningssätt som genomsyrar verksamheten. Han konstaterar att samhället och skolan på officiell nivå signalerar en positiv attityd till flerspråkighet och mångkulturalitet men att verkligheten ofta ser annorlunda ut. Flerspråkighet och mångkulturalitet är knappast de första temata i samhället som drabbats av denna skenhelighet, inte heller de sista. Fenomenet känns igen från flera olika sammanhang och det är också här jag önskar att Otterup hade vässat sina argument. Nu förblir kritiken snarare outtalad än explicit.

Behandling av identitetsbegreppet får stort utrymme i avhandlingen och blir till slut den bärande idén i analysen. I enlighet med en postmodern vetenskapssyn har Otterup valt att betrakta mänsklig identitet ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Resonemanget som förs om de unga informanternas identitetskonstruktion kommer till största delen att handla om något som Otterup väljer att kalla för synkretiska identiteter. Vad jag saknar är djupare diskussion om hur de intervjuade ungdomarnas identiteter eventuellt skiljer sig eller liknar andra ungdomars identiteter, dvs. vilka likhets- och skiljetecken kan man finna i ungas identitetskonstruktioner, oavsett om de kommer ifrån mångkulturella familjer och/eller multietniska förortsområden eller inte. Vad jag menar är att eventuellt kan ungdomen i sig ses som en tid i en människas liv då ens identitet oavsett ursprung och kontext upplevs som splittrad och till och med synkretisk och att denna "upptäckt" kan leda till mindre "exotisering" av identiteten. En detalj som styr läsarens tankar i denna riktning är det faktum att i intervjuutdragen är det emellanåt svårt att se den ambivalens som Otterup skriver om i sin analys.

Vidare leds läsaren till funderingar om hur författarens egen bakgrund som sv2-lärare har påverkat arbetet. Det är vanligt och ofta fördelaktigt att som forskare ge sig in på ett område där man redan har viss förförståelse. En intressant fråga är dock: hur har författaren med sin undervisningsbakgrund lyckats byta perspektiv från lärare till elev samt kritiskt granska skolans roll? Enligt min mening färgar Otterups bakgrund avhandlingen både på positivt och negativt sätt. Ett uttryck för förförståelsen kan ses i den betoning som skolan och utbildningen får i hela avhandlingen. Detta återspeglar sig bl.a. i diskussionen om ungdomarnas mål (i 6.1.5.), som fokuserar väldigt mycket på skola och utbildning, vilket även

kan ses i frågeguiden där frågorna om framtidsplaner ackompanjeras med följdfrågor om utbildning och studieplaner. Diskussionen om mer personliga och privata målsättningar har antingen inte skett på djupet i intervjuerna eller har valts bort av författaren. För läsaren blir detta ändå en tankeställare: är det verkligen så att det är just utbildning har störst fokus i 17-18-åriga ungdomars målsättningar och framtidsplaner? Även i andra delar kan läsaren få en uppfattning om att skolans, i detta fall Centrumskolans, samt lärarnas insats dels överbetonas, dels glorifieras i avhandlingen. I teoridelen (kapitel 2) diskuteras för- och nackdelar får inlärningen av ett andraspråk genom t.ex. berikande program och stödprogram. I samma kapitel konstateras även att stödprogram ger sämst resultat om man ser till elevernas tvåspråkighet, men även till deras generella resultat i skolan. Trots detta upprepas inte denna kritik senare fram i avhandlingen där de empiriska studierna redovisas, tvärtom, den veckoinsats på 45 minuter inom modersmålsundervisningen vissa elever haft tillgång till anses göra en stor skillnad och stödja elever i deras utveckling till flerspråkiga individer. Först i slutdiskussionen kritiseras modersmålsundervisningen och dess bristfälliga organisation och styvmoderliga behandling i Sverige.

Som analysmetod i avhandlingsarbetet har Grundad teori använts. Otterups redogörelse för den Grundade teorins bakgrund och teoretiska rötter är grundlig och förtydligar metodens styrkor och svagheter väl för även en läsare som inte känner till metoden. I stycket 5.4.4. kommer det dock fram att Otterup svajat i sitt val av Grundad teori och på flera punkter valt att inte utgå ifrån dess strikta normer. Detta skulle kunna väcka misstänksamhet hos läsaren, men utifrån mina egna erfarenheter med Grundad teori förstår jag Otterups val att endast följa metodens anda och avstå från bokstavstroheten, då Grundad teori på vissa punkter framstår som en metod som kräver vidare utveckling. Motiveringen för detta; "det är snarare andan i grundad teori än dess bokstav som är livskraftig" (Starrin 1996) skulle dock av någon annan kunna ses som godtycklig och ofullständig.

Jag saknar också en tydligare förklaring av begreppet "ursprung" i kapitel 4 där enkätundersökningens resultat presenteras. Det framgår inte om någon eller några av informanterna har föräldrar som kommer från två olika ursprungsländer, inte heller vilken princip informanter som har en utlandsfödd förälder och en svenskfödd förälder har kategoriserats efter. Sådana informanter verkar ändå ha funnits med i materialet, vilket även framgår i en mening i samband med tabellerna. Detaljen kan tänkas vara en bagatell i sammanhanget, men kunde ändå ge värdefull information för läsaren, särskilt om flera informanter kommer från familjer där flera ursprungskulturer är representerade. Vanan vid att hantera mångkulturalitet i hemmiljön kan tänkas påverka ungdomarna på många olika sätt, allt ifrån deras förhållningssätt mot skolan till tolerans gentemot olikheter.

Sammantaget är Otterups avhandling skriven med stor omsorg och full av intressanta detaljer, samtidigt som den bildar en huvudsakligen väl avgränsad helhet. I texten framgår tydligt att författaren undersökt ett område som han har ett genuint intresse för och att

informanterna särskilt i intervjustudien fått sina röster hörda. Resultaten och analysen ger tänkvärda nya infallsvinklar på flerspråkiga ungdomars liv och framtidsutsikter i Sverige och kan förhoppningsvis utmana urholkade attityder och invanda handlingsmönster i skolvärlden i synnerhet och i det svenska samhället i allmänhet.

Referenser

- Bourdieu, Pierre 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press in association with Basil Blackwell.
- Bunar, Nihad 2001. *Skolan mitt i förorten. Fyra studier om skola, segregation, integration och multiculturalism*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Cummins, Jim 1996. *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*. Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
- Cummins, Jim 2001. Andraspråksundervisning för skolframgång – en modell för utveckling av skolans språkpolicy. I: Naucclér, K. (red.), *Symposium 2000 – ett andraspråksperspektiv på lärande*. Stockholm: Sigma Förlag, s. 86-107.
- Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L. 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hoffman, Charlotte 1991. *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.
- Lahdenperä, Pirjo 1997. *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter? En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrarbakgrund*. Stockholm: HLS Förlag, Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Norton Pierce, Bonny 1995. Social Identity, Investment and Language Learning. *TESOL Quarterly* 29 (1). s. 9-31.
- Pavlenko, Aneta 2002. Poststructuralist Approaches to the Study of Social Factors in Second Language Learning and Use. I: Cook, V. (red.) *Portraits of the L2 User*. Clevedon: Multilingual Matters, s. 277-302.
- Peal, Elizabeth & Lambert, Wallace 1962. The relation och bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs* 76, 1-23.

- Runfors, Ann 2003. *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Sernhede, Ove 1996. *Ungdomskulturen och de Andra*. Göteborg: Daidalos.
- Sernhede, Ove 2002. *AlieNation is My Nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Starrin, Bengt 1996. Grounded Theory – En modell för kvalitativ analys. I: Svensson, P-G & Starrin, B (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, s. 103-121.
- Thomas, Wayne & Collier, Virginia 1997. *School Effectiveness for Language Minority Students*. NCBE Resource Collection Series, No 9. Washington: George Washington University.
- Ålund, Alexandra 1997. *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Samira Hennis

Ann Runfors:

Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie om hur invandrarskap formas i skolan. Stockholm: Prisma. 2003.

Inledning

Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan publicerades 2003 och är Ann Runfors, som är etnograf vid Stockholms universitet, doktorsavhandling. Det är en etnologisk studie som behandlar invandrare, immigration och integration. Under det sena 1900-talet och tidiga 2000-talet har dessa ämnen alltmer debatterats både i den politiska och i den offentliga sfären. Bristande kunskaper i svenska uppmärksammades som ett stort problem. Detta ledde till att olika kommunala satsningar initierades, bl.a. det forskningsprojekt, Språk och Miljö, som Runfors ingick i och som genomfördes på uppdrag av en utbildningsförvaltning i Stockholm med ansvar för skolor i några "svenskglesa" eller "invandrantäta" Stockholmsförorter. Frågeställningen som alla forskare tilldelades var med skolvärlden att göra och har som uppgift att blottlägga orsaken till varför vissa "invandrabarn" inte lär sig "bra svenska". Språksvårigheter leder inte bara till svårigheter i grundskolan utan också till svårigheter som rör invandrabarnens möjligheter i det svenska samhället, såsom svårigheter att klara gymnasiet och högskoleutbildning samt att komma in på en framtida arbetsmarknad.

Runfors skriver att frågan om språkbehärsningen hos "invandrabarn" är en laddad fråga och att de tjänstemän och politiker som haft till uppgift att hantera frågan inte så ofta har kommit i kontakt med detta område, om vilket människor har så mycket åsikter och snabbt tar ställning oavsett hur mycket kunskaper de har om det. Runfors menar att det här normativa sättet att se på frågan även återspeglas i utredningar, utvärderingar och forskning och att detta i sin tur har lett till att språkproblemet har fått kontraproduktiva effekter. Bland annat ställs det alltför höga språkliga krav för tillträde till arbetsmarknaden och avvikelser från standardsvenska tas som ett legitimt argument för att hindra människor från att vara delaktiga på olika samhälliga områden.

Syftet med avhandlingen är att beskriva och analysera skolanställdas uppmärksamhet riktad mot kategorin "invandrabarn". Avhandlingens syfte har växt fram ur empiriska observationer.

Innehåll

I det följande ges en sammanfattning av bokens innehåll, strukturerad kapitelvis.

Prolog

I skolan där Runfors utför sin andra termin av fältarbetet upplevs barnen som stökiga och lärarna anser att stökigheten beror på att barnen är ouppfostrade. Anna, som är en av

skolans utbildningsledare, tror däremot att det beror på att barnen har en annan uppfostran och att stökigheten beror på att skolan inte har hittat ett bra sätt att möta dessa barn på.

En utbildningsledare föreslår att en klass i denna skola ska sättas samman av barn från en och samma etniskt definierade kategori. Anna berättar att eleverna i årskurs tre ska omgrupperas och fördelas i två klasser. Det är ingen lärare som kan tänka sig att ta en sådan problemklass, säger Anna, eftersom barnen bara kommer att tala sitt modersmål.

Anna berättar att alla lärare deltog i grupperingen av barnen. Hon var förvånad över hur lärarnas kategoriseringsprinciper styrde deras gruppindelningar. Graden av "stökighet" var en av de faktorer som styrde gruppindelningen. Odisciplinerade elever fördelades mellan de två klasserna. Anna har träffat Sonja och Berit som är klasslärare respektive lärare i svenska som andraspråk och som har anmält sitt intresse att delta i avhandlingsstudien. De kommer att undervisa i de två klasserna.

Sonja är missnöjd med sammansättningen av de två klasserna och tycker att man har skapat en "stark klass", med välpresterande elever, och en "svag klass", med svagpresterande elever. Sonja har tilldelats den svaga gruppen och hon verkar inte glad över det. Hon ser inte några fördelar med en sådan etnisk definierad klass. Hon tror att en sådan uppdelning kommer att resultera i mobbning och i mer segregation.

Inledning

I inledningen beskriver Runfors avhandlingens syfte och bakgrunden till avhandlingsarbetet. Runfors lyfter fram att läroplanerna, som är konsensus- och kompromissdokument, är motsägelsefulla och framför svårtolkade budskap. Detta leder till att lärarna är tvungna att själva och utifrån tidigare erfarenheter hantera vardagens skolsituationer.

Runfors har använt sig av Iris Marion Youngs (1990) struktureringsteori för att benämna, särskilja och diskutera de marginaliseringar som bearbetas och skapas i skolorna och som syftar till att identifiera det som leder till att individer degraderas socialt och förhindras från att komma in på arbetsmarknaden på grund av kategoritillhörigheter. Runfors ringar in och differentierar fem olika typer av villkor och processer som underordnar: exploatering, marginalisering, maktlöshet, kulturell dominans och våld.

Avhandlingen bygger på fältstudier i tre grundskolor i områden som ligger i olika förorter till Stockholm där lärarna tvingas hantera de omdebatterade frågorna, immigration och integration. Runfors lyfter fram många frågor som lärarna ställs inför och analyserar de strukturer lärare använder sig av för att hantera vardagen.

Det gemensamma för de barn som ingår i undersökningen är att de enligt Runfors definierades som invandrare eftersom de talar ett annat modersmål än svenska. I deras familj eller släkt fanns erfarenheter upplevda utanför Sveriges gränser och därför kategoriserades, beskrevs, tolkades och behandlades de som "invandrarbarn".

Metoder och möten

Den metod som Runfors använder präglas av möten med lärarna, deras vardag och deras perspektiv. Hennes materialinsamling genomfördes 1992–1996. Hon har gjort två kortare och en längre fältstudie på tre kommunala låg- och mellanstadieskolor, och hon intervjuade och samtalande med ett 50-tal skolanställda under sammanlagt 70 skoldagar. Runfors poängterar att det i de undersökta skolorna fanns Sveriges högsta andel elever som bedömts vara i behov av svenska som andraspråk och som undervisades i något annat modersmål än svenska. Aktörer i dessa skolor är lärare, elever samt föräldrar. Runfors har främst intresserat sig för lärare som har huvudansvaret för klassernas undervisning, alltså klasslärare och lärare i svenska som andraspråk, speciallärare samt övningslärare.

Den teoretiska utgångspunkten i avhandlingen är social konstruktivism som enligt Malin Ideland (2000) innebär att man alltid betraktar det som sägs och görs som produkter av sitt sammanhang och aldrig ser det som objektiva fakta eller som självklarheter. Det är en teori som beskrivs som relativiserande och som strävar efter att problematisera det vanliga och vardagliga, det som är taget för givet. Runfors pekar på att många anställda på de tre undersökta skolorna först hade stora förväntningar på att utifrån undersökningens resultat trola fram lösningar (vad som är fel respektive rätt) på de problem som lärarna stöter på i vardagen. Längre fram i undersökningen lyckades Runfors visa att syftet med avhandlingsarbetet är att väcka tankar och frågor samt att ifrågasätta det förgivet tagna.

Skolorna, lärarna och villkoren

I kapitel 3 beskrivs skolorna, samt de miljöer de skolanställda verkar i och olika typer av förhållanden de är tvungna att hantera. Här tar Runfors också upp osäkerhet, bland de anställda, om vad som är skolans främsta mål: kvalificering eller socialisering, kunskapsförmedling eller fostran. Här pekar Runfors på att skolor och anställda påverkas av olika typer av samhällsförändringar. Som exempel nämner hon att man under hennes fältstudie i skolan tvingades till nedskärningar på grund av det ekonomiska läget. Detta ledde till en minskning av antalet modersmållärare och lärare i svenska som andraspråk.

De skolor som Runfors undersökt ligger i tre olika Stockholmsförorter och uppfördes inom ramen för miljonprogrammet. Runfors hänvisar till författaren Roger Andersson (1998) som påvisar hur samspelet mellan etniska och socioekonomiska aspekter har bidragit till att förorterna 1 och 3, där respektive skolor (1 och 3) ligger, har samlat människor från världens alla hörn, men inga svenskar, och det som de här människorna har gemensamt är upplevelser av socioekonomiskt utanförskap och dessutom en distans i förhållande till "det svenska". Runfors säger att trots att skola 2 hade den sociala och etniska elevblandning som kan betraktas som idealet beskriver lärarna eleverna som bråkiga och kamratumgänget som segregerat.

Frikopplingen

I kapitel 4 analyseras den uppmärksamhet skolornas anställda riktar mot kategorin "invandrarbarn". Runfors diskuterar hur skolans anställda förstår och hanterar den kulturella mångfalden i relation till direktiven som betraktar den som en resurs att respektera och att använda och något som människor ska fostras att leva med. Runfors menar dock att de olika erfarenheter och perspektiv som direktiven talar om som resurs sällan får någon positiv uppmärksamhet.

Runfors pekar på den trendiga linjen inom pedagogiken. Den så kallade "interkulturella undervisningen" eller tillämpning av ett "interkulturellt perspektiv" i undervisningen innebär att utgå från elevernas egna erfarenheter och använda dessa i undervisningen. Lärarna är osäkra på vilken sociokulturell mångfald det är som ska ses som resurs. Runfors diskuterar lärarnas frågor berörande mångfald och kultur. De frågor hon tar upp är om det är möjligt att man som lärare kan utgå från en gemensam kulturell referensram för att undervisa barn från olika länder och olika kulturer, vad kulturen överhuvudtaget är och hur lärarna förhåller sig till att se elevernas olika erfarenheter och bakgrund som resurs. Runfors pekar också på att skolanställda är kritiska till att i första hand använda sig av elevernas erfarenheter och kulturer i undervisningen. Lärarna anser att det snarare är viktigt med svenska språket och att lära sig allt om Sverige för att kunna minimalisera distansen i kontakterna med det svenska samhället och därigenom snabbt kunna komma in på arbetsmarknaden.

Runfors hävdar att ordet kultur i läroplanerna reserveras för sådant som kan accepteras i förhållande till den samhälleligt dominerande världen men i praktiken används termen även om sådant som hamnar på kollisionkurs med dessa värden. Vidare menar Runfors att lärarna lämnas åt sitt öde med stora frågor som hur man hanterar situationen när det kulturellt definierade inte verkar som något att respektera, utan som något att påverka och motverka.

Formningen

I kapitel 5 diskuteras uppfostran hos "invandrarbarn" kontra "vanliga barn" eller "svenska barn".

Olikheter hos barnen beskrivs som avvikelser i utveckling på grund av skillnader i stimulans och brist på kunskaper och kompetenser. "Invandrarbarnen" beskrivs av lärarna som stökiga, ouppfostrade och som att de ligger två år efter i utvecklingen, dels på grund av att de får en hård uppfostran hemma, dels på att deras föräldrar arbetar mycket och har många barn. Detta resulterar i att dessa barn inte får det stöd som de behöver. I detta kapitel diskuterar Runfors också vad barnen ska ha med sig i "ryggsäcken" när de lämnar skolan. Självförtroende ansågs vara det centrala redskap som barnen bör utrustas med.

Infogningen

I kapitel 6 behandlar Runfors lärarnas arbete och strävan efter att barnen ska få den kunskap de behöver genom att försöka inlemma och göra individerna delaktiga i samhällets gemenskap. För att nå detta anser lärarna på de undersökta skolorna att elever från olika kategorier, "invandrabarn" och "svenska barn", bör blandas. Avståndet mellan olika samhällsskikt och grupper bör reduceras för att utjämna, men lärarna anser att det inte alltid är så lätt, eftersom barn som inte får delta i skolaktiviteter (t.ex. klassdiskotek och gemensamma övernattningar) – ofta på grund av föräldrarnas religiösa tro – eller är frånvarande från skolan för att fira hemlandets olika högtider hamnar i utanförskap. Därmed försvåras lärarnas arbete. Klassgemenskapen utmanas av elevernas särskildhet och elevinteraktionen blir omöjlig.

Runfors menar att de undersökta skolorna hela tiden strävar efter en blandning mellan "invandrabarn" och "svenska barn" som ett sätt att inlemma och utjämna men utjämningen leder till en föreställd likhet och gör olikheter till något svårhanterligt i interaktionen.

Motsägelser och marginaliseringar

Runfors anser att genom att kategorin "invandrabarn" konstrueras i förhållande till "svenska barn" blir det som om man hänvisar till icke-svenskt ursprung. Hon anser också att "invandrabarn" i skolpraktiken fungerar som en benämning på alla de elever som inte definierades som "svenska barn". Invandrabegreppet tar avstamp i invandrarnas annorlunda kultur. Runfors menar att lärarna använder begreppet "invandrabarn" som ett sätt att beskriva de barn som behöver förses med resurser för att bli utjämnade och jämlika med "svenska barn" men den starka viljan att göra "invandrabarnen" till jämlika via utjämning i förhållande till de svenska gör att de framstår som defekta.

Runfors diskuterar det som nästan alla lärare predikar, jämlikhet och allas lika värde, och som egentligen representerar en idé om hur det borde vara, att människor uppfattas som lika värda först när de uppfattades som lika. Detta säger Runfors bidrar till att olikheter relaterade till barnens bakgrund tonas ner och osynliggörs såvida man inte fokuserar på att avlägsna dem eller beskriva dem som en belastning. Avsikten med Runfors studie är att belysa hur skolvardagen ter sig, hur marginalisering sker och hur "invandrabarn" tillskrivs olikhet. De osynliggörs som de individer de är, samtidigt som de ständigt hamnar i rampljuset för det de inte är.

Egna reflektioner och frågor/funderingar

Avhandlingen avspeglar de mest omtalade och omdebatterade frågorna beträffande skolor i invandrartäta storstadsområden i Stockholm. Runfors lyfter fram viktiga och relevanta frågor om identitet, mångfald och kultur i skolan. Hon pekar också på de svårigheter som elever från dessa områden dagligen stöter på och som rådande läroplaner inte erbjuder några tydliga lösningar på.

Runfors har genom sin forskning och sin vistelse i skolorna uppmärksammat lärarnas arbete, väckt frågor samt avtäckt det för givet tagna. Hon har belyst sådant som vanligtvis negligerats på grund av rutiner och tidsbrist. Hennes initiativ har potentialen att öppna ögonen på lärare, övrig skolpersonal samt föräldrar. Detta kan väcka nya tankar som i sin tur öppnar upp för diskussioner.

I Runfors intervjuer med lärarna förfaller deras svar ofta generella, oreflekterade och stereotypa. En något mer detaljerad och nyanserad bild av deras olika reflektioner skulle ge undersökningen ökad trovärdighet. Runfors (2003:237) säger till exempel:

När det gäller hur barnen skulle inlemmas och göras delaktiga återkom två etablerade idéer om vägen dit: för det första att skapa mötesarenor där människor av olika kategorier kan blandas, för det andra att reducera avstånd mellan olika samhällsskikt och grupper och därmed utjämna.

Är det rimligt att förvänta sig att skolpersonalen, med sin tidsbrist och begränsade makt, ska ha möjlighet att förverkliga dessa idéer eller är förslaget riktat till någon annan aktör? Vidare skriver Runfors (2003:105):

Jag hade bjudit in två lärare [...] Båda talade om elevernas olika bakgrunder och perspektiv som resurser att uppmärksamma i undervisningen [...] ändå blev jag, liksom de inbjudna lärarna, överraskad av de heta känslor och kraftigt negativa reaktioner som föredragen väckte hos åhörarna [...] Publiken som bestod av skolanställda från området, fällde upprörda yttranden som "för att få jobb måste eleverna veta allt om Sverige. De elever som inte förstår detta bör besöka ett fängelse för att se hur det går – att man annars blir utslagen. Turkiet har ingen relevans här. Det viktigaste av allt är språket, det tycker vi alla här inne [...]" Skolan har ett socialt ansvar. Vi måste lära eleverna svenska och kompensera bristen på kontakt med det svenska samhället", var ett inlägg som drog ned applåder från de övriga åhörarna.

Runfors är starkt kritisk till de citerade lärarnas värderingar och attityder. Ändå är det svårt att förstå hur hon tänker sig "elevernas olika bakgrunder och perspektiv som resurser att uppmärksamma i undervisningen". (ibid.). Varken Runfors eller de två inbjudna lärarna konkretiserar hur man kan arbeta i klassrummet för att elevernas olika bakgrunder kan bli resurser som hjälper eleverna både med inläring och integration i det svenska samhället. Det vore naturligtvis önskvärt att Runfors mer explicit beskrivit hur metoden används och hur resultatet av denna användning blev, alltså hur man kan använda sig av elevernas kultur och bakgrund för att få ett bra klassrumsklimat som befrämjar inläring och som innebär att man hittar en balans mellan att utnyttja sin bakgrund i undervisningen och sina perspektiv och samtidigt vara en välfungerande individ i det nya samhället.

Runfors (2003:39) förklarar sin användning av vissa uttryck.

Det är alltså inte personer som står i centrum här utan processer. Jag riktar bland annat intresset mot den process där kategorin invandrabarn fylls med innebörder. Hittills har jag använt uttryck som "kategorin invandrare", "de som kallades invandrabarn", "de som kategoriserades som invandrabarn" för att påminna läsaren om detta". För att inte tynga framställningen kommer jag fortsättningsvis

dock oftast att skriva bara "invandrarbarn" (och "invandrare") där citationstecken får utgöra påminnelsen.

Bruket av citationstecken blir dock störande såväl innehållsligt som rent grafiskt. Runfors omtanke om läsaren är god men sättet att bolla med terminologin och idogt använda citationstecken stör läsningen.

Runfors kritiserar hur olika grundskolor hanterar kulturell mångfald och jämlikhet. Hon hävdar att kulturen betraktas som en barlast som barnen borde avlastas. Denna slutsats förefaller alltför förenklad. Lärarna tvingas i sitt dagliga arbete hantera alla de situationer som förekommer i den mångkulturella skolan. I *En "bra svenska"* Om språk, kultur och makt sammanfattar Sjögren (1996:17) det som förmodligen är uppenbart för de flesta lärare i den svenska skolan:

Vi kan aldrig lära oss om alla kulturer, men vi kan lära oss hur vår egen kultur kan väcka förvåning och kanske misstolkas. Vi måste träna upp beredskapen att se att det finns olika tankesätt i olika kulturer och att vårt sätt att lösa livets problem, eller att definiera det goda livet, inte är det enda möjliga eller rätta.

Sammanfattningsvis kan sägas att Runfors har forskat inom ett viktigt område. Hon har lyft brännande frågor i dagens samhälle och skola. Det viktigaste budskapet tycker jag är att vi måste se skilda kulturer och bakgrunder som en resurs och att varje barn ska uppmärksammas utifrån den han eller hon är. Att barnen i dagens Sverige kommer från olika kulturer får inte vara ett hinder i deras utveckling. Det annorlunda ses i dag fortfarande många gånger som bristfälligt och omtalas som problem. Läroplanerna måste, anser jag, tydligt beskriva vad orden kultur och mångfald står för. Lärarna behöver vägledning för att kunna erbjuda alla barn en bra start i livet.

Referenser

Andersson, Roger, 1998: *Botkyrka. En statistisk analys av boendesegregation samt social och geografisk rörlighet I ett etniskt perspektiv*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

Ideland, Malin, 2000: *Dagens Gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*. Lund: Nordic Academic Press. (Diss.)

Runfors, Ann, 2003: *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie om hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Prisma.

Sjögren, Annick, 1996: *Några röster från lärarsidan I: Sjögren, Annick, Ann Runfors & Ingrid Ramberg (red.), En "bra" svenska? Om språk, kultur och makt*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum. S. 17.

Young, Iris Marion, 1990: *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Karin Sheikhi

Courtney B. Cazden: *Classroom discourse. The language of teaching and learning.* Andra upplagan. (2001) [1988]

Inledning

”Classroom discourse – the language of teaching and learning” av Courtney B. Cazden (2001) kom ut i sin första upplaga 1988 och har blivit en klassiker på området. Boken vänder sig till lärare, lärarutbildare och lärarstudenter samt forskare och ska ge idéer, redskap och uppmuntran till i första hand lärare att utforska språkbruket i sina egna klassrum och i den egna undervisningen.

Liksom den första upplagan behandlar den andra det tal och samtal, interaktion eller diskurs, som pågår mellan lärare och elever och mellan elever i skolan, alltså om skolans och undervisningens kommunikationsmönster. Huvudfrågan i boken är hur olika sorters tal och samtal kan stödja lärande. En aspekt av den frågan är hur elever med varierande etniska bakgrunder passar in i eller klarar av denna diskurs, och hur skolans språkbruk kan bidra till att ge förutsättningarna för en likvärdig utbildning. Därmed ges de flesta resonemang kring exempel från klassrumskommunikation ett kritiskt perspektiv. Teoretiskt håller sig Cazden oftast nära det sociokulturella perspektivet på lärande, och menar att skolans språkbruk blir ännu viktigare när man ser klassen eller gruppen som en *community of learners*, en lärandegemenskap, eftersom allas röster blir en del av undervisningen och eleverna bidrar till varandras lärande. Författaren ser ett starkt samband mellan elevers utvecklade språkande, det vill säga utvecklad förmåga att uttrycka åsikter, argument, hypoteser, ifrågasättanden osv, och deras utvecklade intellektuella förmåga. Ett ytterligare skäl att uppmärksamma skolans språkbruk är ökade krav på tal- och skrivfärdighet för att kunna delta i samhällslivet, och skolans språkmönster blir därmed en demokratifråga, menar Cazden.

Cazdens bok är mycket rik på exempel från skolan, framför allt från de tidigare åren men också från andra miljöer såsom ämnesundervisningen i skolans senare år. Det är nästan uteslutande engelskspråkiga miljöer och studier, främst från amerikansk skola. Bokens alla teoretiska resonemang stöds och exemplifieras med empiriska exempel, vilka till den allra största delen hämtas från aktionsforskning och annan praktisknära forskning.

Om författaren

Courtney B. Cazden är professor emerita i utbildningsvetenskap vid Harvard. Hon är lingvist och specialist på barnspråk och skolans språkbruk, men hon har också verkat och samverkat inom psykologi, utbildningsantropologi och tillämpad lingvistik. Innan hon blev forskare var hon tidigarelärare, delvis på skolor i fattiga områden, och i sin forskning har hon i huvudsak återvänt till de yngre barnens klassrum.

Inledande kommentarer om centrala begrepp och deras översättning

Ett antal centrala ord och begrepp i Cazdens bok har ingen självklar svensk översättning, eller behöver olika svenska översättningar i varierande sammanhang. Det beror på att det svenska skolsystemet skiljer sig från det amerikanska, att synen på skolan är olika eller att den svenska utbildnings- och språkdiskursen har annorlunda karaktär. I vissa fall kan man argumentera för andra översättningsval, och det som redovisas nedan är på min anpassning av begreppen till skilda sammanhang. De vanligaste begreppen och min översättning av dem är

discourse: tal, samtal, diskurs, interaktion, kommunikation, prat, språk, språkbruk

classroom: klassrum, skola, undervisning, klass

curriculum: kursplan, läroplan, ämnesinnehåll, undervisning, planering.

I några fall, där flera översättningar är möjliga, finns det engelska uttrycket inom parentes.

Bokens innehåll

Boken består av åtta kapitel, ett slutord, referenslista, ämnesregister och namnregister.

I det första kapitlet (s. 1–9) presenterar Cazden bokens centrala frågor, där klassrummets språkanvändning uppmärksammas dels som medel för undervisning och bedömning, dels som en viktig del av människors identitetsuttryck och identitetsbygge. De huvudfrågor som undersöks i boken är:

Hur påverkar mönster i språkbruket kunskapssynen och vad som uppfattas som lärande?

Hur påverkar dessa mönster elevers jämlika, eller ojämlika, utbildningsmöjligheter?

Vilken slags kommunikativ kompetens förutsätter och/eller befrämjar dessa mönster?

I den andra upplagan uppmärksammas att samhällets krav på litteracitet av olika slag ökar samtidigt som samhället blir mer mångkulturellt. Därmed blir det ännu viktigare att lärare arbetar språkmedvetet.

Det sociokulturella perspektivet på lärande och språkanvändning är starkt i boken, men det förekommer inslag också av annan teoretisk förståelse, varierande analysmetoder och skiftande empirisk forskning. Detta motiveras av Cazden av att klassrummets komplexitet inte kan fångas från ett enda perspektiv.

Kapitel 2 (s. 10–29) belyser språkanvändningen i den aktivitet som i Sverige kallas samling (*sharing time*). Kapitlet exemplifierar och diskuterar elevers spontana och förberedda berättande som det brukar se ut i förskolan och de tidigaste skolåren. Klassrumsexemplen illustrerar det dilemma läraren ställs inför då hon dels ska visa uppskattning för barnens egna berättelser, dels vägleda dem mot utvecklat språkbruk, berättande och meningsskapande. Lärarens respons fokuseras och Cazden visar med flera exempel hur lärarens kommentarer av uppskattning, förvirring eller kritik kan styra både berättelsen och berättaren, ofta för att berättarstunden ska uppfylla ett mer eller mindre dolt pedagogiskt syfte (s. 13–14). Lärarresponsen styrs också av eventuella kulturskillnader mellan barnet och läraren, vilken struktur berättelsen har samt dess längd och komplexitet. Detta kompletteras med experimentbaserad forskning som visar att det finns en tydlig skillnad mellan afroamerikanska och vita bedömare. De afroamerikanska bedömarna värderar episodberättelser betydligt högre än vita bedömare (de vita lärarna är i majoritet), och det är också vanligare bland de afroamerikanska barnen att berätta i episodform. Detta är inte minst viktigt, eftersom författaren visar att det inte bara är berättelsen som värderas utan också barnets allmänna studieförmåga och begåvning (s. 19). Analyserna ger flera exempel på lärarens tolkningsföreträde och visar dessutom kvaliteter hos berättelserna som inte uppmärksammas i lärarens omedelbara respons.

I kapitel 3 (s. 30–59) beskriver Cazden en uppdelning mellan så kallad traditionell undervisning, som bygger på en interaktionsstruktur av typen Initiativ–Respons–Uppföljning (IRU, på engelska Initiative–Response–Evaluation/Feedback, IRF), och så kallad icke-traditionell, där interaktionen är mindre lärarcentrerad. IRU-strukturen har ofta kritiserats för att den skapar monologisk kommunikation (se t.ex. Gustavsson, 1988), men Cazden problematiserar kritiken genom att visa att kvaliteten och innehållet i feedbacken liksom initiativfrågans kvalitet och syfte gör stor skillnad. Analysen visar att också den så kallade traditionella undervisningsformen kan generera kunskaps- och språkutvecklande undervisning.

Exempel från aktionsforskning om icke-traditionell undervisning i matematik i de första skolåren visar hur gemensam problemlösning och icke lärarstyrda diskussioner föder intresse, intensiv språklig interaktion och kunskapsökande hos barnen (Ball & Wilson, 1991). Cazden lyfter också fram hur en annorlunda lärarroll, där man inte i första hand ska servera rätt svar, kan orsaka moraliska betänkligheter om i vilken mån barnen ska få argumentera för felaktiga lösningar (s. 54–55). Kapitlet avslutas med att Cazden argumenterar för att både traditionella och icke-traditionella undervisningssätt behövs beroende på undervisningens syfte och ämnesinnehåll.

Hur kan samtal mellan elever bidra till lärande hos varje elev? Hur ser relationen mellan yttre samtal och inre kognitiva processer ut? Dessa frågor behandlas i bokens fjärde kapitel (s. 60–80) med hjälp av begrepp som stöttning (*scaffolding*) och kamratundervisning (*reciprocal teaching*). Cazden visar att tal och samtal leder till att man kan förstå världen på

nya sätt. Hon jämför lärar-elevinteraktion med hur det lilla barnet lär sig prata genom att en vuxen omformulerar barnets ofullständiga yttranden och därmed ger dem inte bara form utan också mening. I skolan kan det innebära att läraren sätter nya ämnesspråkliga ord på det som eleverna gjort, erfårit eller sagt och sådana formuleringar befåster lärandet och ger eleverna en ny förståelse för det upplevda. Cazden diskuterar hur denna överföring från det yttre kommunikativa till inre individuella lärprocesser går till med hjälp av bl.a. Vygotskijs och Bakhtins teoretiska ramverk och begrepp som internalisering, appropriering och dialogicitet.

Kapitel 5 (s. 81–108) fokuserar på hur lärare kan påverka aspekter av kommunikationen i klassrummet, till exempel hur talutrymmet fördelas, hur eleverna kan lyssna mer på varandra och hur språk- och kunskapsutvecklande frågor kan se ut. Cazden anser att öppna och slutna frågor inte är självklara kategorier, utan att frågors funktion och kvalitet alltid avgörs av den kontext de stålls i. Slutligen diskuteras hur rutiner, till exempel återkommande och välbekanta ramar till återkommande klasrumsaktiviteter, respektive test påverkar klassrumsinteraktionen.

I kapitel 6 (s. 109–136) används begreppet auktoritativt tal för att beteckna lärarens röst i den lärarstyrda undervisningen till skillnad från elevernas röster i olika former av grupparbete. Cazden menar med stöd av Bakhtins teorier att diskursen i ett grupparbete blir föremål för elevernas förhandling och egna formuleringar. Därmed blir det möjligt för eleverna att appropriera, dvs. göra till sitt eget, det behandlade innehållet, och att erfarenheter från grupparbeten därmed väger tyngre än lärarens röst ur inlärningssynpunkt. Kapitlet ger flera exempel på arbetsformer som bygger på elevers samtal med varandra; undervisande föredrag, att elever hjälper och handleder varandra, responsgrupper kring text och problemlösning i grupp i olika ämnen.

Vidare uppmärksammar Cazden fyra typer av språkliga interaktioner med datorer; när en elev skriver vid datorn, när två elever samarbetar vid datorn, undervisning på distans och annan elektronisk kommunikation via datorer samt skolarbete som baseras på texter producerade med hjälp av datorn. Detta avsnitt är kortfattat och översiktligt. Avslutningsvis beskrivs hur ett skolprojekt med gemensamma teman på ett intressant sätt utnyttjar datorer för att länka samman skolor på skilda platser i USA.

Sist i kapitlet finns ett avsnitt om de sociala relationerna barn emellan i klassrummet. Cazden konstaterar att icke-traditionell undervisning, där alla utgör del av varandras lärmiljö, förutsätter väl fungerande sociala relationer, något som inte är avgörande i traditionell lärarcentrerad undervisning, varför det finns all anledning för lärare att arbeta med den sociala dimensionen av klassrummet.

Det sjunde kapitlet (s. 137–168) diskuterar två sätt att undervisa i kulturellt heterogena elevgrupper: särbehandling efter kulturell eller etnisk bakgrund, till exempel gruppering, respektive uppmärksammandet av kulturella skillnader. Båda kritiserar, i synnerhet den

aspekt av särbehandling som kallas *tracking*, det vill säga nivågruppering. Att gruppera eleverna efter studieprestation beskrivs som i de flesta fall skadligt med ett exempel från läsinlärning och engelskundervisning för både yngre och äldre elever, där flera studier samstämmigt visar att grupperna med svagare elever får kvalitativt sämre undervisning. Skillnaderna i undervisning mellan starka och svaga grupper rör vilken typ av frågor läraren ställer, vilken typ av korrigeringar eleverna får (ytliga som gäller form eller globala som gäller budskapet) och om eleven tillåts försöka vidare eller omedelbart korrigeras, hur mycket läraren svarar på elevinitiativ mm. Nivågruppering kan på så sätt förstärka skillnader i barnens förkunskaper, så att de svagaste eleverna lär sig ännu mindre med sämre förutsättningar än de starka. Författaren rekommenderar i stället kulturellt och kunskapsmässigt heterogena grupper och låter tre positiva exempel från skolforskning (s. 146–153) visa hur läraren kan arbeta inkluderande för att få sådana grupper att fungera tillsammans. Genom några metaforer framställs klassrummet som en berikande kulturmötesarena.

Huvudbudskapet i kapitlet är att lärare behöver lära sig om barns kulturella hemmiljö för att använda deras "värld" som utgångspunkt i undervisningen. Om läraren brister i kulturell kompetens kan det leda till att läraren inte uppskattar eller till och med på ett nedvärderade sätt missförstår elevernas uttryck och prestationer. Cazden illustrerar detta med ett exempel på hur en lärare reagerade på en maoriflickas berättelse om fjärilar. I berättelsen dödade flickan alla fjärilar, som i hennes värld var skadedjur och kunde ödelägga morföräldrarnas kålodling, medan läraren fördömde hennes berättelse och sa att fjärilar var vackra, vänliga varelser som flög från blomma till blomma (s. 153). Exemplet illustrerar vikten av att läraren har kunskaper om elevernas hemmiljöer. Cazden påminner om att sådan kunskap inte ska vara generell om folkgrupper eller kulturer, utan individuell. Generaliserad kunskap kan i stället leda till stereotyper och förstärkta uppfattningar om "den andre" som leder till att läraren inte ser individerna i klassrummet. Cazden förordar i stället att kulturer och identiteter ska ses som många och föränderliga hos varje människa. I kapitlet förklaras också hur flerspråkighet inte bara kan uppmuntras, utan också bli en verklig resurs för alla i gruppen (s. 163).

Fokus i bokens åttonde kapitel (s. 169–180) ligger på hur elever kan utnyttja språkliga färdigheter från vardagliga talsituationer utanför skolan och föra över den kunskapen till skolan. Med utgångspunkt i Shirley Brice Heaths (1998) forskning, menar Cazden att ungdomars vardagliga användning av "kan" och "skulle kunna" (*can, could*) hänger ihop med förmågan till hypotetiskt tänkande, och att kognitiva processer av det här slaget kan stödjas i skolan genom att eleverna uppmärksammar denna del av sitt språkbruk och utnyttjar det i skolarbetet. Cazden menar att det finns tre typer av språkbruk som ska ha utrymme och övas i skolan: utforskande tal (*exploratory talk*), som är en del av elevens pågående lärande och tankeprocesser, förklarande tal (*accountable talk*) där eleven internaliserat, förstått och kan formulera nya tankar, och hon/han kan resonera och argumentera om kunskap, och för

det tredje skolspråk eller genrerelaterat språk (*academic language*), som eleven bör utveckla parallellt med sina kunskaper i skolämnena.

I kapitlet tar man också upp dialektala skillnader, som enligt lärarna är den viktigaste aspekten av barns språkbruk i skolan, vilket speglar amerikanska förhållanden. Framför allt handlar diskussionen om *African American Vernacular English*, den varietet av engelska som talas av många afroamerikaner, och om hur den ska tas emot och behandlas i skolan i relation till standardengelska. Boken påminner om att man måste skilja mellan språkligt uttryck och kognitiv förmåga och rekommenderar att läraren ska värdera och uppskatta barnens språkbruk, men också undervisa om standardformen.

I bokens efterord vänder sig Cazden som "en lärare till en annan" och uppmanar pedagoger att forska i sina egna klassrum. De sista sidorna upptas av referenslista och sakregister, vilka båda är långa och väl täcker ämnesområdet med referenser från slutet av 1960-talet fram till år 2000.

Kritik

Efter att ha läst boken med mina referensramar som lärare och verksam i lärarutbildningen är mitt intryck av *Classroom discourse – the language of teaching and learning* mycket gott. Det kan dock finnas skäl att diskutera några av bokens styrkor och svagheter. För en erfaren lärare, i synnerhet språklärare, kan vissa kommentarer och förklaringar av klassrummets språkbruk kanske uppfattas som alltför självklara, som vardagskunskap. Ett exempel på detta är när Cazden ganska omständligt förklarar att yttranden förstås i ett socialt sammanhang så att en grammatiskt formad fråga kan ha funktionen av en uppmaning (s. 38–39). Å andra sidan kan sådana avsnitt i boken tjäna som en påminnelse om det uppenbara och belysa den språkanvändning som är så vanlig att vi tar den för given. Boken medvetandegör, systematiserar och analyserar sådan intuitiv kunskap som lärare samlar på sig. Ett av bokens syften är just att uppmärksamma det omedvetna språkbruket och de språkliga val lärare gör utan att ens reflektera över att de väljer. Jag föreställer mig att boken verkligen kan fungera som en inspirationskälla för de lärare som vill förändra undervisningen mot en mer elev- än lärarcentrerad kommunikation.

Bokens kanske största styrka ligger i att alla beskrivningar och analyser av klassrumsspråket problematiseras genom diskussioner om barnens och lärarnas etniska och språkliga tillhörighet. Cazden visar hur klassrumsinteraktionen skapar och omskapar etniciteter och hur yttranden tolkas beroende på barnens, och lärarens, etniska och kulturella hemhörighet. Hon visar också att klassrumstal liksom annat tal är en del av barns identitetsskapande. Resonemangen är inte alltid enkla att förstå om man inte är insatt i amerikanska förhållanden, men de generella dragen går mycket väl att överföra till svensk skolkontext. Överhuvudtaget ger hon läsaren en god uppfattning om hur klassrumsdiskursen kan förändras för att bättre passa det mångkulturella samhälle barnen ska växa upp i, och hur

den kan förstärka demokratiska värden, så som de framstår exempelvis i den svenska läroplanens värdegrund, och i handling visa hur demokratiska samtal fungerar och hur de stöttar allas lärande. Å andra sidan saknar jag elevernas egna röster. De finns i transkriptionerna men när det gäller reflektioner kring interaktion och lärande är det nästan uteslutande lärare som refereras och citeras.

De många transkriptionerna av klassrumssamtal är en av bokens styrkor. Cazden analyserar dem ur såväl lärar- som forskarperspektiv, vilket är en tillgång som hjälper praktikern till förklaringsmodeller och ger teoretikern blod och liv åt teorierna. Jag föreställer mig dock att analyserna och diskussionerna kräver vissa förkunskaper inom forskningsområdena språk och lärande, vilket begränsar målgruppen till de teoretiskt mycket insatta lärarna. Cazden betonar att läsaren inte måste ta del av fotnoterna, utan att de främst är avsedda för den som har forskningsintresse, men trots det uppfattar jag att fotnoterna stör läsningen. Man skulle kunna tänka sig en annan disposition av boken där de mer teoretiska delarna utgjorde egna avsnitt i respektive kapitel. Bokens disposition lämnar för övrigt några frågetecken. Det är oklart vilken princip eller idé kapitlen har organiserats efter. Exempelvis begränsas den stora och viktiga diskussionen kring sociala relationer i klassrummet till några sidor i kapitel 6, trots att också Cazden slår fast att själva grunden för interaktion som stödjer lärande och likvärdiga möjligheter utgörs av välfungerande sociala relationer. En något mindre fråga som infinner sig hos läsaren är om namnen på skolor, lärare och elever är verkliga, något som inte skulle vara möjligt enligt svenska etiska regler för forskningsrapportering. I boken nämns inte anonymisering.

Kunskap skapas genom språket och befästs i samtal, konstaterar Cazden och andra. Därför hade det varit intressant att i den här boken läsa en djupare och mer problematiserande diskussion om kunskapsbegreppet, i synnerhet som Cazden belyser minoritets elevernas situation i förhållande till klassrumsdiskursen som till innehåll och form ofta speglar majoritetskulturen. Läsaren kan också sakna andra infallsvinklar på ämnet, där resonemang om skolans roll i barnens språksocialisation hade varit ett berikande inslag när hon diskuterar andraspråkselevernas möte med skolans textvärld. Ett avsnitt som också känns alltför ytligt och ofullständigt är det som rör elevers interaktion med datorer (s. 123–130). Här nämns ingenting om barns datorvanor i hemmet, vilka har mycket stor betydelse för deras möjligheter att delta i liknande aktiviteter i skolan. Jag saknar också ett resonemang om hur sociala och etniska skillnader hos barnen kommer att spela en roll i datoranvändningen, exempelvis i samband med språklig identitetskonstruktion. Inte heller diskuteras barns och ungdomars frekventa chattande och spelande och hur den formen av interaktion kan påverka språkbruket i skolan och i gynnsamma fall utnyttjas som en av skolans arbetsformer. Att umgås, samtala och interagera via Internet är en viktig del av de allra flesta – svenska – barns och ungdomars vardag och borde synas i en bok som handlar om barns och ungdomars interaktion i skolan. Även avsnittet om lärares erfarenheter av kommunikation genom elektroniska medier är tunt. Cazden beskriver interaktionen över en elektronisk plattform och jämför den med klassrumsinteraktion. Hon visar att eleverna vid

datorerna ger längre och mer genomtänkta svar, att de får fler kommentarer från kamraterna och att lärarnas, i klassrummet så vanliga, utvärderande responser är så gott som obefintliga, vilket knappast kan vara nyheter för någon som ägnat sig åt den här typen av undervisning. Hela avsnittet som rör kommunikation via datorer kan alltså av en svensk läsare uppfattas som ofullständigt och inte helt uppdaterat. Förklaringen till detta ligger förmodligen i det faktum att barn och ungdomar i Sverige använder datorer i en helt annan omfattning än i USA, där användningen är betydligt mer kopplad till sociala faktorer som skolans status och familjens inkomstnivå. Datoranvändningen har naturligtvis också blivit långt mer frekvent under de sju år som gått sedan boken publicerades.

Classroom discourse – the language of teaching and learning vänder sig i första hand till lärare, men jag anser att den fyller en viktig funktion främst i lärarutbildningen. Klassrumskommunikation som den analyseras av Cazden anknyter till en mängd aspekter som alla är relevanta för det pedagogiska ledarskapet, till exempel mångkulturella lärmiljöer, individualisering, kunskapsbedömning, relationer mellan språkbruk och makt samt kommunikationsmönster styrda av faktorer som genus, etnicitet och klasstillhörighet. Ett kort referat som ovan gör inte det rika innehållet rättvisa. Boken passar utmärkt för lärarstudenter, då boken kan kombineras med handledning och praktisk skolerfarenhet inom lärarutbildningen, och boken återfinns också på ett flertal av svenska lärosätens litteraturlistor från lärarprogrammet. En nackdel är att bokens empiriska material är hämtat från engelskspråkig undervisning, främst den amerikanska skolan, vilket ibland gör det svårt för läsaren att känna igen sig. En brist hos boken som är svårare att kompensera för är att Cazden inte någonstans tar upp den icke-verbala kommunikationen, trots att det är välkänt att barn i högre grad än vuxna kommunicerar utan ord, och att kroppsspråket i alla klassrum utgör en väsentlig del av interaktionen. Sammantaget är dock Cazdens bok skriven med omfattande kunskap om samtalets teori och praktik och författaren förmedlar entusiasm och ett verkligt patos för den jämlika skolan. Cazden visar genuin respekt för alla hårt arbetande lärare, och hon visar förståelse för de svåra situationer och knappa förhållanden som ofta möter lärare och deras klasser. Boken utgör ett gott stöd för lärare som vill utveckla sin undervisning och kommunikationen med och mellan eleverna, både genom att inspirera till egen forskning och genom att stärka lärares intuitiva uppfattning om vilka arbetssätt som genererar språk- och ämnesutvecklande samtal.

Referenser

Ball, D. L. & S. M. Wilson (1996), "What's all this talk about 'discourse'?" I: *American Educational Research Journal* 33: 155-92.

Gustavsson, L. (1988), *Language taught and language used*. Linköping: Tema Kommunikation, Linköpings universitet.

Heath, S. B. (1998), "Working through language". I: *Kids talk: Strategic Language Use in Later Childhood*, red. S. M. Hoyle och C. T Adger, s. 217-240. New York: Oxford University Press.